

NODAVLAT TA'LIM TASHKILOTLARI TALABALARI O'QUV JARAYONIGA MOSLASHUVINI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI

Ganjiyev Feruz Furqatovich

BuxDU Psixologiya fanlari doktori.Professor

Razzoqova Shaxnoza Jo'rayevna

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot
universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, nodavlat ta'lim tashkilotlarida talabalar o'quv jarayoniga moslashuvining o'ziga xos ijtimoiy-psixologik moslashuv determinantlari haqida fikr yiritilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy moslashuv, o'qituvchi, tengdoshlar, jamiyat, muloqot, qobiliyat.

Nodavlat ta'lim tashkilotlari bugungi kunda ta'lim sohasida muhim rol o'ynaydi. Ushbu ta'lim muassasalari davlat tizimidan farqli ravishda, o'quv jarayoniga zamonaviy va innovatsion yondashuvlarni kiritish orqali talabalarga mustaqil fikrlash, ijodkorlik va bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini taqdim etadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida talaba yoshlarda bugungi kunga kelib, ijtimoiy faollikni oshirishda o'qituvchi va qabul qiladigan ta'lim oluvchilar munosabatlarini to'laligicha erkinlashtirish o'qituvchining o'zidagi mavqeiga qarashni, ta'limning ichki shakli uning mazmuni hamda texnologiyalariga yangicha, innovatsion yondashuvlarning ketma-ketligini joriy qilishi, umuman olganda, ta'lim tizimi va davlat organlari hamkorligi asosida institutsional tizimni yaratishni taqozo etadi. Bunday belgilangan yangicha yondashuv, bugungi kun o'qituvchi va talaba o'rtasidagi izchil munosabatni tubdan o'zgartirishni talab etadi. Xususi ta'lim muassasalarida ijtimoiy-psixologik muhitning yaxshilashida taabaning dars jarayoniga moslashuvida, ta'lim resurslarini integratsiyalash o'qituvchining bosh yo'nalishi hisoblanadi va u keng ko'lamli ijtimoiy-psixologik-ijtimoiy komponent orqali talabalar tengdoshlari va jamiyat bilan muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish imkon beradi.

Nodavlat ta'lim muassasalari talabalari o'quv jarayoniga moslashuvida ijtimoiy komponent jarayoni bir necha bosqichlarni qamrab oladi:

1-bosqich; **Ta'lim-tarbiya jarayoniga moslashuv.** U o'qituvchi va guruhning barcha ishtirokchilari: hamrohlik qiluvchilarning ham, ishtirokchilarning ham moslashuv jarayoniga tayyorlanishi va kirishni anglatadi. Ushbu bosqichda o'qituvchi va talaba o'rtasidagi muloqot o'quv jarayoniga moslashuvchanlik uchun muhim tarkibiy qismidir. Samarali muloqot o'qituvchilarga talabaning ehtiyojlarini tushunishga, talaba esa o'z fikrlarini va savollarini aniq ifodalashga imkon beradi. Bu jarayon talabalarga bilim olishi uchun moslashuvini osonlashtiradi va o'qituvchilarga talabaning rivojlanish darajasini kuzatib borishga yordam beradi. O'qituvchilar bilan muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish, talabalar uchun o'rganish va moslashuvchanlik jarayonini yanada samarali qiladi.

2-bosqich; **Ijobiy va samarali yondashuv, o'zaro aloqa.** Tengdoshlar bilan moslashuv. Tengdoshlar o'rtasidagi moslashuvchanlik muloqot qilish orqali ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Bu o'zaro aloqalar, guruh ishida hamkorlik qilish, fikr almashish, kelishuvlarga erishish va turli nuqtai nazarlarni hurmat qilishni o'rgatadi. Muloqot orqali talabalar o'zaro yordam, motivatsiya va do'stlikni o'rganadilar. Tengdoshlar bilan samarali muloqot qilish, jamoaviy ishda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantiradi.

3-bosqich – **Tahliliy faoliyat.** Bunda talabaning guruhda moslashuvi natijalarini sarhisob qilish, mustaqil va ekspert baholash, o'quv faoliyati natijalarini auditoriyadan tashqari faoliyatga qo'shilganligi, qiyinchiliklarni aniqlash, talaba va ushbu o'quv guruhi a'zosining keyingi rivojlanishining individual trayektoriyalarini ishlab chiqishni ko'zda tutiladi. Talabalarning jamiyat bilan aloqalari ularning ijtimoiy adaptatsiyasini va mas'uliyatli shaxs sifatida rivojlanishini ta'minlaydi. Talabalarning guruh bilan muloqot qilish qobiliyati orqali, talabalarning moslashuvchanlik jarayonida o'zini guruhning bir qismi

sifatida sezishiga yordam beradi. Bunda talaba o'z fikrlarini erkin ifoda etishi, guruhdagi turli millat talabalari bilan aloqalar o'rnatishi va ijtimoiy mas'uliyatni his etishi orqali moslashadi. Ushbu ijtimoiy komponent talabalar uchun jamoat faoliyatida ishtirok etish, ijtimoiy masalalarni tushunish va ularga javob berish imkoniyatlarini yaratadi..

Nodavlat ta'lim tamkiloti talabalarning o'quv guruhida moslashuviga pedagogik hamrohlik qilishning maqsadiga erishish uchun asosiy an'anaviy axborot berishning shakllari, (ijtimoiy psixologik, birgalikdagi faoliyatni tashkil etish), usullari (moslashuvchanlik, dolzarblashtirish, mustahkamlash va boyitish, ko'maklashish) keng ko'lamda (individual va guruhli suhbatlar, psixologik treninglar, jamoaviy-ijodiy ishlar, vaziyatli o'yinlar va boshqalar) foydalanilgan. Talabalarda moslashuv jarayonini amalga oshirish samarali bo'lishi uchun o'quv jarayonida murakkablashishiga qarab psixologik metod va usullardan foydalaniladi: boshlang'ich daraja – anketa, suhbat va ijtimoiy faollik; innovatsion loyihalar; hayotiy vaziyatlarni modellashtiruvchi usullarni qo'llash va amalga oshirish. Psixologik metodikalar, rolli o'yin, talabaning o'quv guruhidagi ijtimoiy-psixologik ahvoli, talabaning qiyinchiliklarni yengish, uning o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyati va tanlangan kasb haqidagi tasavvurlarni shakllantirish va rivojlantirish uchun salohiyatini kengaytiradi.

Talabalarni o'quv jarayoniga moslashtirish uchun shart-sharoitlarni o'rganish quyidagicha:, hamrohlikning maqsad va vazifalarini aniqlash imkonini beradigan tashxisiy vositalar majmuini o'z ichiga oladi. Ushbu tadqiqotda talabaning o'quv guruhida moslashuv jarayoniga ta'sir qiluvchi, omillarni intuitiv yoki aqliy tahlil orqali tartiblash yordamida amalga oshirildi. - Jarayonning hozirgi holatini tezda baholash talabalarning moslashganlik darajasida, ularning guruhdagi o'zaro aloqaga yo'nalganligi, asosan standartlashtirilgan test metodikalariga bo'lgan ehtiyojni kuzatib borishga imkon beradigan tashxisiy vositalar majmui yordamida, shuningdek, o'zgarishlar dinamikasini miqdoriy va sifatli kuzatib borishga imkon beradigan, Nodavlat ta'limtashkiloti talabalarning o'quv jarayonidagi

o'zlashtirishini tahlil qilish orqali ta'minlanadi. Bunda kuzatuv, talabalar faoliyati mahsulotlarini tahlil qilish, qisqa intervyular, refleksiv suhbatlar natijalari, ekspress-so'rovlar, mustaqil kuzatuv kundaliklaridan foydalanish mumkin.

Nodavlat ta'lim tashkiloti talabalarning o'quv guruhida moslashuviga psixologik hamrohlik qilish samaradorligi mezonlarida quyidagi qoidalar belgilangan: - talabalarning ta'lim jarayoni hamda auditoriyadan tashqari faoliyatdagi o'quv va shaxsiy yutuqlari; - tanlangan kasb bo'yicha oliy o'quv yurtidagi ta'lim jarayonidan qoniqish; guruhning shaxsiy idrokidagi "biz" ta'rifida ifodalangan, o'z o'quv guruhiga nisbatan ijobiy munosabat; - hamrohlik jarayoniga uslubiy ta'minlash; - talabalar tomonidan hamrohlikka bo'lgan talab.

Nodavlat ta'lim tashkiloti o'quv jarayonida talabalarning moslashuv jarayoniga muvaffaqiyatli yondashish natijasi quyidagicha: - talaba yangi muhitda o'zini tutish talablari, me'yorlari va qoidalarini o'zlashtiradi; - yangi ijtimoiy qurshov bilan muloqot qilishda psixologik qoniqishni boshdan kechiradi; - talabalarning boshqa talabalar va o'qituvchilar bilan o'zaro munosabatlari yo'lga qo'yiladi; shaxs oliy o'quv yurtidagi ijtimoiy munosabatlar tizimiga yo'naltiriladi. Shu tariqa, talabalarning o'quv guruhiga moslashuvida pedagogik hamrohlik qilish modeli o'rganilayotgan jarayonning mohiyati va mazmunini yorqin namoyish etadi. Uning asosiy vazifasi talabani tashqi tomondan moslashganligini ekspert baholash emas, balki talabani oldida turgan moslashuv vazifalari, guruhdoshlari bilan konstruktiv aloqalarni o'rnatish va saqlashda yuzaga keladigan muammolarni tushunishga rag'batlantirish hisoblanadi.

Nodavlat ta'lim tashkilotlarida talabalarining hamkorlikdagi tahliliy faoliyati analitik mashqlar va muammoli topshiriqlarni bajarish jarayonida kafolatlangan natijaga erishish uchun o'qituvchi hamda talabalar orasida hamkorlik muhitini vujudga keltiradigan texnologiyalarni aniqlash va o'quv jarayoniga tadbiq etish lozim. O'zlashtirilgan bilimlarni chuqurlashtirish natijasida talabalarda muayyan darajada amaliy ko'nikma va malakalar hosil qilish mumkin. O'qituvchi va talaba o'rtasidagi psixologik hamkorlikni vujudga keltiradigan texnologiyalarning asosiy

negizini turli o'quv vaziyatlarida ta'lim oluvchilarning birgalikda, jadal harakat qilishlari uchun qulay sharoit yaratish imkoniyati tashkil qiladi. Ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatidagi hamkorligini rivojlantirishning texnologik jihatlari ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatidagi hamkorligini tashkil etishga yo'naltirilgan maxsus mashg'ulotlar vositasida ta'lim mazmunini boyitish, ta'lim jarayonida hamkorlikdagi o'qitish metodlaridan foydalanish, ta'lim oluvchilarda o'zaro bir-biri bilan hamkorlikda ishlash ehtiyojini shakllantirish muhim ahamiyatga molik sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva B.S. "Bo'lajak o'qituvchilar o'quv-ilmiy faoliyati motivatsiyasining psixofiziologik determinantlari" mavzusidagi Psixologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi .- Buxoro., 2022. – 104 b.
2. Abdullayev A.N. "Harbiy ta'lim fakulteti talabalarida pedagogik muloqot omillarini shakllantirishning psixologik determinantlari" mavzusidagi dissertatsiya ishi. - Buxoro., 2024. – 47 b.
3. Abdullaeva Sh.A. Hamkorlik pedagogikasi. – T.: Fan va texnologiya, 2017. – 178 bet.
4. Azizxo'jayeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. – T.: TDPU, 2000. – 52 b.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология [Текст] / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2000. – 384 с.
6. Ивин А.А. Искусство правильно мыслить. – М.: Просвещение, 2010. – 224 с.
7. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – T.: O'qituvchi, 2004. – 101 b.
8. Реан А.А. Социальная педагогическая психология / А.А.Реан., Коломинский Я.Л. – СПб., 1999. – 32 с.
12. Slavin R.E. Student teams and comparison among equals: Effects on academic performance and student attitudes. / R.E. Slavin. – Journal of Educational Psychology, vol. 70, 1978. – P. 532-538.